

przed
spektaklem

Uczta

scenariusz lekcji

1.

Zapowiedz klasie, że lekcja ma charakter wprowadzenia do spektaklu „Uczta” w reżyserii Krzysztofa Garbaczewskiego, który wspólnie obejrzycie w Nowym Teatrze. Do części merytorycznej przejdź po uzgodnieniu kwestii organizacyjnych.

Rozdaj wszystkim karty pracy. Zanim zaczniecie czytać fragmenty artykułu Mateusza Węgrzyna, poproś uczniów i uczennice, by podkreślali terminy, których znaczenia nie są pewni. Po lekturze tekstu (najlepiej najpierw po cichu, a potem na głos) wyjaśnij klasie znaczenie pojęć, które zgłosili jako niejasne.

Omówcie przeczytany tekst. Oto przykładowe pytania do rozmowy z klasą (podpunkty odnoszą się chronologicznie do kolejnych akapitów):

Czy obecność albo nieobecność tabu świadczy o jakości sztuki?

Od czego zależy, czy jakieś zjawisko zostanie uznane za tabu? Co znaczy, że tabu jest zmienne w zależności od uwarunkowań społeczno-politycznych? Jak tabu ma się do prawa, a jak do moralności danego społeczeństwa? Czy to oznacza, że tabu jest pojęciem subiektywnym?

Kto odpowiada za formę dyskusji, towarzyszących obecności tabu w spektaklach? Jak myślicie, po co media tabloidowe kreują debatę w agresywnym, krzykliwym tonie?

Co według Mateusza Węgrzyna nadal jest tematem tabu w polskim teatrze? Czy zgodzicie się z nim, że np. nagość, nieheteronormatywność albo Holokaust już nie są tematami tabu? A czy dla Was by były, gdybyście je napotkali jako widzowie i widzki?

Możesz zadać dodatkowe pytania, uruchamiające nowe wątki:

Jak myślicie, czemu niektóre zjawiska budzą oburzenie, gdy pojawią się w spektaklu teatralnym, ale w filmach i grach są już znormalizowane?

Co sprawia, że poszczególne osoby na widowni różnie reagują? Wiek? Wykształcenie? Zawód? Osobiste doświadczenia?

Czy sztuka może być dobra, jeśli jest nieprzyjemna albo niełatwa dla widowni? Spróbujcie podać przykład wartościowego i jednocześnie niekomfortowego w odbiorze filmu albo książki (np. opowiadania Tadeusza Borowskiego).

2.

Poproś o odwrócenie kart pracy na drugą stronę. Znajduje się tam wykres do wypełnienia. Podziel klasę na 4-6 osobowe grupy, w których będą pracować wspólnie nad wykresem, a następnie przedstawią efekty pracy klasie.

1 W polu „TABU” wpiszcie to, co Wy uznajecie za tematy i zjawiska tabu w teatrze. Co by Was oburzyło? Przestraszyło? Wprawiło w niepewność, dyskomfort?

2 Górne pole to miejsce na funkcje tabu. Po co wprowadza się tabu do przedstawienia? Bardzo pomocna może być tu analogia do analizy wiersza, z którą młodzież często mierzy się w szkole – tak jak proponuje się funkcje środków stylistycznych zastosowanych przez poetę, można też zaproponować funkcje tematów tabu w spektaklu.

3 W trzecim polu należy wpisać przyczyny, dla których jakiś temat tabu może budzić w widowni obawy, niepewność, niechęć.

Oto proponowane rozwiązania:

1 seksualność, śmierć, narkotyki, przemoc, wulgaryzmy...

2 charakterystyka postaci (czasem bohatera zbiorowego, grupy społecznej); wzbudzanie emocji (szoku, strachu, zawstydzenia); uzmysłowienie widzom ich własnych granic, nieobecności jakiegoś tematu w ich życiu albo w życiu społecznym; sprowokowanie dyskusji; konfrontacja z niewygodnymi wspomnieniami, przeszłością historyczną...

3

obcość danego tematu, zjawiska; tradycyjne wychowanie; przykre doświadczenia z przeszłości; konserwatywny światopogląd; zaburzenie decorum (postrzeganie teatru jako sztuki, w której nie wypada sięgać po pewne środki wyrazu)...

3.

W dotychczasowym przebiegu lekcji mogło już paść określenie *triggera* (angielski termin, który po polsku dosłownie oznacza cyngiel, spust, coś, co uruchamia wybuch), czyli elementu stresogennego, który może powodować retraumatyzację u oglądających potencjalnie trudne sceny w filmach, serialach, ale też spektaklach teatralnych. Być może ktoś podczas spotkania mówił już o *trigger warningu* (skr. TW), czyli ostrzeżeniu przed obecnością potencjalnie stresogennych scen, które stosuje coraz więcej instytucji kultury, platform streamingowych.

TW kieruje się do osób wysoko wrażliwych, z doświadczeniem traumy (przemoc seksualna, domowa) albo szczególnie bolesną historią choroby psychicznej lub psychosomatycznej (anoreksja, depresja i próby samobójcze).

Jeśli to określenie padnie albo pod koniec lekcji zostanie trochę czasu, warto upewnić się, że wszyscy uczestnicy zajęć mają powyższą wiedzę. Zaproponuj działania naprawcze, jeśli ktoś nie natknął się na *trigger warning*, ale tekst kultury okazał się „triggerujący”. Oto propozycje:

Przerwij oglądanie; jeśli jesteś w sali kinowej, teatralnej, pamiętaj, że w każdej chwili możesz wyjść.

Jeśli przeczuwasz atak paniki, spróbuj monitorować własny oddech i oddychać spokojnie. Możesz też zamknąć oczy, zacisnąć dłonie.

Poproś o pomoc opiekuna, osobę towarzyszącą, obsługę widowni (pomoc w zatelefonowaniu do kogoś bliskiego, podanie wody, wyprowadzenie na świeże powietrze).

Jeżeli chcesz uchronić inne osoby przed podobnymi reakcjami, zaapeluj o wykorzystywanie *trigger warningów* tam, gdzie się z nimi zetknąłeś_ęłaś. Jeśli nie jesteś w stanie zrobić tego osobiście i od razu, możesz napisać maila albo zadzwonić do danej instytucji kultury po powrocie do domu.

Mateusz Węgrzyn, Obyczaj skrywający fundament. Tabu w teatrze [w:] Encyklopedia Teatru Polskiego¹

Rzekomy brak istnienia tabu w etyce pracy większości artystów, od lat i z uporem godnym lepszej sprawy udowadniają radykalni krytycy, którzy mimo zgorzenia jednak stale i namiętnie zagłębiają się w odmęty teatralnego zepsucia. Powtarzana jak mantra opinia, zaburzona przez środowiskowe lub ideologiczne ambicje oraz osobiste frustracje, może co prawda przynosić humorystyczne efekty, jednak na dłuższą metę nie tylko powoduje niesmak, ale po prostu szkodzi rozwojowi teatru. Utrwala stary, negatywny – bo ukazujący teatr jako miejsce zdemoralizowania – stereotyp, wywodzący się z pokrętnej logiki, utożsamiającej brak tabu z czymś absolutnie złym. A przecież o kondycji społeczności albo sztuki nie świadczy brak czy obecność w niej tabu, ale poziom jego uświadomienia, publicznej debaty nad jego oddziaływaniem. [...]

Jak zwykle w debacie o teatrze i życiu teatralnym problemem jest sam język. Teatralne tabu to pojęcie migrujące, płynne, a więc zmienne w zależności od wielu uwarunkowań społeczno-politycznych: to, co wczoraj było tabu, dzisiaj może już nim nie być, to, co dzisiaj zakryte przez milczenie, jeszcze niedawno mogło być oceniane jako zjawisko obojętne czy nawet pozytywne. [...]

Każdy z przypadków złamania tabu wymaga osobnej analizy, zarysowania społecznego, a zwłaszcza lokalnego tła. Dla wszystkich jednak bardzo charakterystyczny jest język, medialna narracja, która towarzyszy „skandalicznym” spektaklom teatralnym i wywoływanym przez nie w dalszej kolejności spektaklom społeczno-politycznym. Niestety ton opowieści narzucają media wybierające format tabloidowy. To one ponoszą odpowiedzialność za podsycanie sporów wokół kontrowersyjnych przedsięwzięć artystycznych – posługują się językiem oburzenia i nieufności, wycinają z kontekstu tylko najbardziej dyskusyjne fragmenty, podsuwają gotowe podejrzenia, wprowadzają proste podziały „MY – ONI”, kreują się na obrońców społecznego porządku, czym chcą zaskarbić zaufanie odbiorców, epatują zdjęciami i tytułami, a tym samym spływają całą dyskusję i sprowadzają teatralny dialog do ulicznych manifestacji czy przemocy bezpośredniej. Oczywiście dyskurs medialny sam w sobie nie jest powodem skandali teatralnych, jednak – co pokazują przykłady z ostatnich lat – media są wyraźnie współodpowiedzialne za narastanie mowy nienawiści zamieniającej teatralne przekroczenia w polityczne procesy, które później są zawłaszczane ideologicznie bez względu na realne niebezpieczeństwo. [...]

Tabu jako jedna z najbardziej pierwotnych, archaicznych struktur w kulturze, mimo przemian czasu wirtualnej nowoczesności wciąż trzyma się dobrze. Obiegowa refleksja nasuwa wnioski, że wszystkie tematy tabu w teatrze zostały już odkryte, wręcz skompromitowane, bo dziś wprost obrazuje na scenie to, o czym jeszcze dawniej w ogóle się nie mówiło, co opisywało się tylko za pomocą języka aluzji i rozbudowanych metafor. Tabu to rodzaj wykluczenia, temat, którego się nie porusza, po to, by zachować *status quo*, nie prowokować niekontrolowanej przemiany. W dzisiejszym teatrze takimi tematami nie są już męska czy kobieca nagość, homoseksualizm, transseksualizm, Holokaust, starość czy religijny fanatyzm. One we współczesnym, poszukującym teatrze od co najmniej kilkunastu lat są obecne, omawiane podczas licznych debat, rozpracowywane przez krytyków i naukowców. Brakuje jednak refleksji dotyczącej instytucji teatralnej jako takiej – jej struktury, poziomu zdemokratyzowania i skomercjalizowania, a także gruntownej dyskusji dotyczącej samej widowni, jej potrzeb, zachowań i zaufania. [...]

¹ Źródło: <https://encyklopediateatru.pl/artykuly/223725/obyczaj-skrywajacy-fundament-tabu-w-teatrze>

FUNKCJE

TABU

PRZYCZYNY OBAW

Uczta

Przekład i dramaturgia: Andrzej Serafin

Reżyseria, adaptacja: Krzysztof Garbaczewski

Scenografia: Aleksandra Wasilkowska

Kostiumy: Sławomir Blaszewski

Muzyka: Jan Duszyński

Reżyseria światła: Bartosz Nalazek

Wideo: Robert Mleczek

Twórcy VR: Maciej Gniady, Marta Nawrot, Jagoda Wójtowicz

Występują:

Bartosz Bielenia, Magdalena Cielecka / Katia Goulioni, Bartosz Gelner,

Małgorzata Hajewska-Krzysztofik / Ewelina Pankowska, Wojciech Kalarus,

Jaśmina Polak, Piotr Polak, Jacek Poniedziałek, Magdalena Popławska, Paweł

Smagała / Jan Sobolewski / Jan Dravnel

Opracowanie scenariusza lekcji:

Aleksandra Korczak

